

Анотація. Досліджено семантико-синтаксичні співвідношення засобів кореферентності у художніх творах письменників. Простежено структурні особливості кореферентних рядів. Синтаксично співвідносні повторні номінації розділено на групи й проаналізовано їх уживання. Використані повторні найменування (загальноновживані слова та авторські новотвори) розглянуто як важливу ознаку художньої мови Валерія Шевчука і Марії Матіос. Стаття продовжує цикл публікацій із вивчення стилістики української мови.

Ключові слова: кореференти, кореферентний ряд, повторне найменування, синтаксис, ідіолект письменника.

Summary. The syntax cooccurrences of the ways of coreference in the system of the writers' idiolects, and the publishing and belletrist works of the authors were investigated. The structure and style peculiarities of the coreference rows. The repeated names are used (simple words and new created author's words) it is reviewed as an important peculiarity of artistic language of Valeriy Shevchuk and Maria Matios. The attention was paid on using the syntax role of the repeated nomination. The article continues the cycle of publications with the study of Ukrainian language stylistic.

Key words: coreferents, coreferente row, repeated name, syntax cooccurrences, writer's idiolect.

УДК 821.161.2+821.111(73).091

ПАНТЕЛЕЙ І.А.

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ НАРОДНИХ БОРЦІВ ЗА СВОБОДУ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ АБОЛІЦІОНІСТІВ ХІХ СТ.

Важливе місце у творчості багатьох українських письменників II пол. ХІХ ст. посідає історико-героїчна тема, а саме класові протиріччя феодально-кріпосницького устрою на Україні поч. ХІХ ст. Увагу письменників привертає зростання протесту, прагнення до волі, гартування сильних і мужніх натур. Під час боротьби проти рабства з'явилося багато рішучих, вольових здатних до активного протесту народних героїв, що увійшли в історію країни і стали її невід'ємною частиною.

Панська воля і жорстока експлуатація були причиною частих селянських повстань. Найбільш відомі з них були під проводом Устима Кармелюка та Лук'яна Кобилиці, що увійшли яскравою сторінкою в історію антикріпосницької боротьби на Україні у ХІХ ст.. Центром їх стало Поділля, але час від часу вони перекидалися й на Волинь та Київщину.

У Америці рух проти рабства також переріс у ряд значних повстань, учасниками яких були і білі, і чорні: повстання рабів у Вірджинії, громадянська війна у Канзасі, повстання під керівництвом фермера Джона Брауна. Найбільш кривавим було повстання Ната Тернера у штаті Вірджинія у 1831р. Нат Тернер за допомогою братів рабів вбив свого власника і його сім'ю, а потім взбунтував решту рабів. Нат Тернер був одержимий релігією і вважав себе посланцем Бога; йому з'являлися видіння, які він вважав посланням і слідував відповідно до них. Протягом 6 тижнів йшли бої між повсталими рабами і плантаторами. Раби отримали поразку після того, як рабовласники викликали на допомогу війська федерального правління. Одних рабів застрілили, а решту повісили. Сам Нат Тернер був страчений. Серед діячів аболіціонізму потрібно відмітити Фредеріка Дугласа, який зробив багато для того, щоб розвинути у негрів політичну свідомість і вони стали великою політичною силою. Деякі аболіціоністи на чолі з діячем негрів Фредеріком Дугласом вважали озброєну боротьбу необхідною для скасування рабства. Ставши вільним, він у художній формі описав своє життя раба. Його мемуари проклали дорогу до скасування рабства. Колишній раб став автором національного бестселера "Повествование о жизни американского невольника Фредерика Дугласа, написанное им самим" ("Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave, Written by Himself"), який став поштовхом до написання трилогії. Друга книга мала назву "У рабстві і на свободі" ("My Bondage and My Freedom"), а третя "Життя і епоха Фредеріка Дугласа" ("Life and Times of Frederick Douglass") [1, 204-205].

Українські письменники, як і американські письменники-аболіціоністи досить часто зображували образи цих народних борців за свободу як головних героїв або використовували їх як прототипи у своїх творах.

Багато українських письменників, наприклад, Марко Вовчок і Михайло Старицький, використали образ народного героя України Кармелюка. Особливо надивився Кармалюк на горе, страждання й образи, що їх зазнавали селяни від пана, та й сам їх натерпівся, під час п'ятирічної служби при панському дворі, куди його було забрано вісімнадцятилітнім. Високий, ставний, фізично дужий, з русявим волоссям і вусами, справедливої і вразливої вдачі, Кармалюк з юних років пройнявся жагучою ненавистю до панів і швидко дістав ім'я бунтаря.

Кармалюк спільно з Данилом Хроном створив невеликий селянський загін і почав нещадну боротьбу проти поміщиків, сільських багатіїв, шинкарів, купців, урядовців та інших гнобителів. Діючи партизанськими методами, повстанці зненацька нападали на поміщицькі маєтки, хутори й двори селян-багатіїв, на шинки, громили їх, спалювали, розправлялися з експлуататорами, відбирали у них майно та гроші і віддавали їх бідним та знедоленим. За Кармалюком ішли не тільки селяни, а й солдати-рекрути, що втікали з царської армії, містечкова біднота і навіть частина збіднілої, так званої загонової шляхти, якій загрожувало повне розорення. Кармалюк і його товариші користувалися безмежною повагою й довір'ям селян та всіх бідних, простих людей, завжди знаходили у них притулок і всіляку підтримку.

Чотири рази Кармалюка засуджували до каторжних робіт, але щоразу, завдяки своїй стійкості, мужності, витривалості, розуму й відданості народній справі, він втікав, повертався на Поділля й очолював селянську боротьбу проти кріпацтва. Ні на які вмовляння припинити боротьбу й стати до селянської праці Кармалюк не піддавався. За 23 роки боротьби повстанські загони під проводом Кармалюка завдали багато дошкульних ударів панам та іншим експлуататорам народу.

Твори з історичного минулого українського народу посідають одне з чільних місць у художній спадщині Марка Вовчка. Імпульсом до їх написання були ідеї Кирило-Мефодіївського товариства, хвиля селянських заворушень, а також уснопоетичні зразки про минуле, зафіксовані у збірниках М.Максимовича ("Украинские песни, изданные М.Максимовичем" та ін.), А. Метлинського ("Народные южнорусские песни"), "Записках о Южной Руси" П. Куліша тощо.

Зображуючи відомого ватажка селянських повстань, Марко Вовчок не ставить завдання точно відтворити біографічні дані його як історичної особи, а йде за народними переказами, легендами й піснями. У своїй повісті-казці письменниця змальовує свого героя таким, яким він залишився у народній пам'яті – мужнім, безстрашним, повністю відданим інтересам скривджених, людяним і щирим у взаєминах з рідними та побратимами.

Мужній, чесний, сміливий, непримиримий у боротьбі проти панства, чуйний до народного горя, лагідний і щирий з друзями, ніжний з рідними, – таким жив у пам'яті народу Кармалюк і таким його показала Марко Вовчок. "Скрізь, каже, – скрізь, де я не піду, де не поїду, скрізь бачу вбогих людей, бідаків роботящих, та гордих багачів, жорстоких панів над ними. От що мою душу розриває! от що моє серце розшарпує!" [3, 73]. Так говорить Кармалюк до матерів, перед тим як почати боротьбу з панством. "Вони затуляють світ бідному чоловіку, – гнівно кидає він, дивлячись на панські палаци, – Я не зношу людського лиха і вбожества! Я мушу тому запобігти! – палко, рішуче каже він дружині" [3, 82]. А за якийсь час люди почули його пісню – заклик до боротьби з багачами: "І найшлися поміж людьми, що ізригалися на цей клич і зупинялись, чигаючи наче доброго спасенного суду, несподіваного, жаданого визволення" [3, 83].

Письменниця неодноразово підкреслює різними засобами "незвичайність" "розбійництва" Кармелюка та його товариства: "Справді, чудні та небувалі се розбійники уявилися і чудний і небувалий вони теж розбій правила: що попадався їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли; нікого не забивали, не різали" [3, 86]. Вона називає їх не розбійниками, а "молодцами", що свідчить про її симпатії до них.

Не одинак-бунтар, а народний ватажок, борець проти кріпосницької системи, славний син українського народу – таким постає образ Кармалюка з повісті Марка Вовчка.

У показі боротьби Кармалюка з панством, письменниця висловила мрії і сподівання на своє визволення. У трактові Марка Вовчка Кармалюк виходить з рамок історичного часу, коли він жив та боровся, і виростає у легендарного народного богатиря – виразника прагнень трудящих мас і захисника їх інтересів. Не випадково наприкінці повісті, розповівши про те, як Кармелюк знову був схоплений панамі і засланий, автор каже: "Його гнали усе далі та далі, а вони, zostавшись, тяжче та тяжче заробляли та... дожидали" [3, 99].

Твори про Кармалюка не лише трансформували історію внутрішнього світу головного героя, а й синтезуючи правду історичну і правду художню, відтворювали найтиповіші конфлікти доби, що розкриваються через проникнення зовнішнього у внутрішню естетичну суть людського характеру.

Він один, із тих, хто заперечив думку про український народ, як народ інертний, пригнічений, не здатний до бунту. Ще за життя про нього складали легенди і пісні, а обсяг художніх творів про Кармалюка у десятки разів перевершує обсяг документальних джерел.

В епіцентрі роману М.Старицького “Разбойник Кармелюк” художньо довершено виведено образ Івана Кармелюка. Художню еволюцію цього образу умовно можна поділити на три етапи: становлення героя як народного месника; діяльність його як борця за справедливість, особисте щастя; поступовий відхід від боротьби.

На відміну від Марка Вовчка, М. Старицький черпав матеріал не лише із народних пісень і легенд, а й з етнографічних та краєзнавчих праць, фольклористичних статей, з деяких фольклорних та літературних творів. Кожну реальну ситуацію із життя Кармалюка письменник перетворював у широку, насичену новою проблематикою і своєрідним змістом. Також М. Старицький приділяє значну увагу визвольній боротьбі Кармелюка, його організаторській діяльності. Він завжди виступає захисником знедолених, стоїть на боці скривджених, марно не проливає людської крові і цього ж вимагає від своїх побратимів.

Невеликий загін Кармелюка діяв не лише на Поділлі, відгомін кармелюківських борін за правду відчутний був на Волині, доходив і до Полісся; про діяльність “останнього гайдамаки” було відомо і у Бессарабії; селяни та панська челядь завжди охоче допомагали повстанцям, добровільно поповнювали їхні ряди.

У романі Старицького відтворюється широка картина визвольної боротьби українського народу у першій половині XIX століття на Поділлі, і з використанням історичних і фольклорних джерел змальовується образ мужнього й талановитого організатора селянських мас. У романі дії Кармалюка локалізуються межами його повіту та околиць. Незважаючи на це, ім’я народного бунтаря довго було у селянському середовищі символом помсти гнобителям за кривду і знущання.

М.Старицький у своєму романі наголошує на тому, що усвідомлення необхідності збройного опору приходить до Устима під впливом дідових розповідей про Коліївщину, гострого відчуття соціального, релігійного і національного гніту.

Ще в юнацькі роки він переймався долею свого народу. Напевно, вплинула на це поїздка за кордон. Янко бачив, як люди живуть там, і усвідомлював, що набагато краще, ніж покріпачені українські селяни: “... такого крѣпачства, такой бедности, как здесь, нигде не видел...” [5, 18]. Потім на прийомі у пана Пігловського кріпак вперше показав свій бунтарський характер, чим насторожив своїх панів і розпалив вогонь ворожнечі: “...если бешеному коню пустить вожжи и вынуть удила, то он понесет и разобьет повоз.... Заметьте, что и благородная скотина разобьет, – а если свинье дать волю, то, как известно, она пороет весь свет. Но хлоп еще хуже свиньи... Хлоп есть гадюка гадюка! Так если этой гадюке попустит, чтоб она отрастила вырванные с корнями ядовитые зубы, то.... – Однако эти гадюки своей кровью пана питают.... заметил сдавленным от волнения голосом Кармелюк” [5, 12-13].

Кожного дня Кармалюк бачив несправедливість по відношенню до себе, до своєї сім’ї та інших селян. Він ніяк не міг усвідомити чому він “хлоп, быдло, скот”. Чому йому не дозволяють одружитися і мати свою сім’ю: “Пан?! Великая цаца! – хрипел от злости Янко. – Разве у меня не такая душа, как у этого пана? Кто этому пану надал право над моей, над твоей душой издеваться? Уж много у меня накипело ... Так ты, дидычу, не шути с этим сердцем ... А не то я пощупаю, все ли у тебя ребра и на месте ли торчит твоя голова!” [5, 28-29]

Письменник бачив у Кармалюкові не розбійника, а захисника народу від необмеженої панської сваволі. Старицький зобразив його думаючим християнином. Так, Янко не раз замислювався, чому Бог дозволяє панам збиткуватися над селянами. А під час перебування за кордоном він до церкви не ходив, бо не було її там. Удома ж, коли треба було помолитися, він “...припадал к кресту без жалоб, без просьб, а с умилением, с жаждой ответной ласки, как припадает ребенок к своей матери” [5, 21]. Після вбивства пані Доротеї Кармелюк вважав себе страшним грішником, від якого Бог відвернувся.

У своєму романі “Білий раб” Річард Хілдрет зобразив справжнього “чорного раба” Томаса. Томас не схожий на покірного Тома із “Хатини дядька Тома”. За допомогою образу Томаса Хілдрет зображує процес духовного росту раба, який звільнюється від подвійного ґа: плантаторів і церкви. Церковники-методисти проповідували повну покірність, терпіння і покірливість долі. Але глибоко релігійний Томас виривається з тенет ганебних проповідей. Після того як померла його дружина, він пережив душевну кризу, втік з неволі і став мстителем. У Томасі живе почуття ненависті до рабовласників, і протягом двадцяти років на чолі невеликого загону біглих рабів вперто бореться з плантаторами.

Боротьба Томаса схожа на Кармелюкову діяльність. Вони обоє виділялись серед інших невільників; вони були розумними, відважними, кмітливими і винахідливими. Всі ці якості допомагали їм у складних, а часом, здавалося б, безвихідних ситуаціях. Ці невільники зуміли об’єднати навколо себе таких же однодумців і стали беззаперечними вождями. Їх діяльність тривала багато років і охопила значну територію. Томас допоміг багатьом рабам втекти з плантацій та надав їм притулок. Томаса як і Кармелюка підтримували усі невільники, попереджували про облави, які неодноразово організовувались. Томаса звинувачували у всіх грабежах, бунтівних

діях і повстаннях рабів. Щоб спіймати Кармелюка польська шляхта часто готувала облави, щоб спіймати його, але кріпак завжди знаходив вихід з усіх пасток, які підготували польські пани. Але Кармелюк не знайшов вихід із пастки, поставленої його коханою жінкою Уляною, біля хати якої він був убитий шляхтичем Рудковським. Уляна помстилася – з ревнощів віддала його до рук переслідувачів.

Томаса зрадила не жінка, а ситуація у якій він опинився. До зустрічі з Томасом підготувалось біля ста людей, серед яких були плантатори, управляючі, професійні мисливці на негрів з собаками. Вони не побоялися шукати Томаса у зарослях болота, де він переховувався. Їм на шляху трапився негр-утікач, якого вони залякали до смерті і йому довелося провести їх до свого вождя. Томас опинився у безвихідній ситуації і його спіймали.

Доля головного героя роману “Білий раб” Арчі Мура перегукується з життям відомого борця проти рабства Фредеріка Дугласа. Різниця між ними полягає у тому, що Фредерік Дуглас після того як став вільним, присвятив своє життя визволенню рабів з рабства. А Арчі Мур вирішив повернутися в Америку, щоб знайти свою сім’ю, але не жити у цій країні, тому що вона принесла йому багато горя і страждань.

У кінці роману Хілдрет перетинає долі двох героїв. Колись вони вирвалися на волю, втекли від жорстокого плантатора, але їх життя склалось по-різному: Томас захищаючи власну свободу і свободу своїх братів-негрів, сміливо бореться з рабовласниками, Арчі Мур всі ці роки жив далеко від рідного краю.

Річард Хілдрет писав свій твір залучаючи багато історичних документів, які відобразили епізоди боротьби негрів-рабів. Так, письменник змалював страту Томаса із реального невольника, Габріеля, який приймав участь у повстанні у Вірджинії (1800р.). Невільник показав свою мужність перед судом говорячи: “Мне нечего больше говорить, кроме того, что сказал бы Джордж Вашингтон, если бы попал в плен к британским офицерам и предстал бы перед их судом. Я ставил на карту свою жизнь в надежде добыть свободу моим соотечественникам и добровольно жертвую собой за их дело и прошу лишь об одной милости – немедленно свершить надо мной казнь. Знаю, что участь моя предрешена вами и моя кровь прольется. К чему же тогда эта насмешка над правосудием” [5, 3]

Кармелюк у М. Старицького усвідомлює безперспективність боротьби: “Прошло уже то время... не наша теперь пора. Люд немножко облегчен, а о большем просить надо только Бога... Знаешь ли ты, почему прежде никто не мог меня взять? Потому что я сам верил в то, и чувствовал, и знал, что куда бы меня не заперли враги, я снова вернусь на свою родную Подолию... Умерла моя сила и вера” [5, 677]. Рішення Кармелюка відійти від соціально активних дій, місії ватажка народних месників не є зрадою сповідуваним ідеалам. Це – їх крах. Адже герой добре розуміє нездоланність розбіжностей між особистою позицією, власними надіями та провідними тенденціями суспільного життя. У цьому – трагедія Кармелюка. Американські раби не зневірювались до останнього подиху і боролися до смерті. Так, спійманий Томас, йдучи на вогнище, зневажаючи рабську покірливість, він як і Габріель, кидає гордий виклик катам негрів-рабів: “Делайте, что вам угодно... Убейте меня или помилуйте – мне это безразлично. Лучшие годы моей жизни я провел в рабстве. Мою жену на моих глазах засекли насмерть. Когда я вырвался на свободу, вы стали травить меня собаками, стреляли в меня из ваших карабинов, назначили цену за мою голову. Но я достаточно долго издевался над вами и платил вам вашей же монетой... Лучше умереть сейчас, когда у меня еще достаточно сил и смелости, чтобы бросить вам в лицо все мое презрение...” [6, 175].

М. Старицький і Марко Вовчок не раз звертали увагу, що Кармелюк застерігає своїх товаришів від марного марного кровопролиття й жорстокості. Але у М. Старицького стає вбивцею пані Доротеї, віддає наказ про вбивство членів слідчої комісії – панів Дембицького і Лепинського. Як бачимо, письменник часом відступає від народного бачення ватажка, згідно з яким він нікого не вбивав, а лише відбирав у багатих, щоб наділити бідних. Проте до простих людей отаман не ставився так суворо, не хотів проливати безвинної крові: “Да помните еще мой заповет: если меня вы уважаете хоть на крохту, если желаете иметь меня вечным другом и атаманом, то, заклинаю вас, не грабьте ни бедных, ни селян, ни мещан, ни попов... Умоляю вас, друзья, – не проливайте без крайней необходимости крови людской... Дорога она перед Богом, и каждая капля ее жжет сердце адским огнем...” [5, 167]. Сам Кармелюк тяжко переживав убивство, що змінило всю його долю. Після втечі з солдатчини ним керувало лише бажання помститися пані Доротеї за страждання, яких вона завдала. Особиста образа Томаса також вилилась у помсту і вбивства свого наглядача на плантації, який до смерті побив його дружину. Про цей вчинок він не шкодував і його образа не вилилась у смерть інших людей.

В історії американської боротьби проти рабства, як згадувалось раніше, найбільш кривавим було повстання Ната Тернера. Він і його прибічники вбивали усіх білих людей. Повстанець керувався видіннями від Бога і вбивав людей їх же зброєю.

Роман “Дред, повість про прокляте болото” Г. Бічер-Стоу є продовженням засудження рабства, а також розуміння того, що не можливо вирішити цю проблему шляхом реформ. Також письменниця боїться революційного вирішення цієї проблеми.

Образ головного героя Дреда, який був негритянським вождем, Бічер-Стоу змалювала із Ната Тернера і негра Денмарка Везея (очолював повстання у Південній Кароліні у 1822 році). У цьому їй допомогло відоме “Зізнання Ната Тернера”. Дред – це образ великої сили і інтелекту, що виражає впевненість, небезпечний рабський характер і протиставляється тим рабам, що є пасивними жертвами або приреченими втікачами. Він продовжує справу розпочату своїм батьком. Цей герой переховується у зарослях Проклятого болота, куди приходять раби-втікачі. Раб-утікач готує для рабовласників справжній “судний день”. Його сховище поступово перетворюється на повстанський осередок. Але письменниця через свої християнські погляди не зображує справжнє повстання, її жахає думка про революційний вибух на Півдні, хоча історія дає підстави і матеріал для зображення негритянського повстання. Дред помирає під час нападу на плантації [4, 208-209].

На відміну від свого прототипа, Дред не є жорстоким вбивцею всіх білих людей, що неодноразово підкреслює Г. Бічер-Стоу. Справжній Нат Тернер вбив близько 100 білих, здебільшого жінок і дітей.

Місцевості, де переховується Дред Бічер-Стоу надає символічного значення. Болото (Dismal Swamp) – це символ свободи, місце де раби знаходили притулок, а деякі з них готувались до повстання, що і зробив один із героїв Дред. Сюди не могли дістатися ані рабовласники, ані собаки з шукачами рабів-утікачів.

В українських письменників зокрема, Марка Вовчка і М. Старицького, також існує такий символ. У Марка Вовчка таке місце називається “Чорний гай”: “А чи чули ви, що коло Чорного гаю розбої? Ані перейти тетерки тудю, чутно, ані переїхати” [3, 85]. У М. Старицького – це “Чорний ліс” і “Чортова виспа”: “Непроходиме недри, непролазні болота гнездилися особливо в местности, где соприкасаются границы трех уездов.... Сам он, этот шлях, был страшно труден и опасен, а отклонение от него в сторону непременно заводило путника в какое-либо пекло....” [5, 68]

Г. Бічер-Стоу і Річард Хілдрет відкрито і прямо говорять про наростання революційного обурення серед негрів-рабів. Але вони не повністю розкривають широту боротьби, яку негри виявляли проти рабовласників, лише частково зображають це. Бойових епізодів визвольної боротьби негритянського народу не були відображені у творах і ще й тому, що будучи під впливом аболіціоністських ідей, вирішення проблеми рабства, бачили лише законним шляхом, а не жорстокими вбивствами білих рабовласників.

Бажання волі, захищати свою честь і гідність об’єднувало людей різних національностей і віросповідань. До останнього подиху невольники вірили у те, що вони робили; їх страта ще більше підбадьорувала решту рабів, щоб вони не зневірилися, боролись до смерті і вірили у краще майбутнє. Для деяких невольників – це було помстою за особисті кривди, яка потім переросла у національно-визвольне повстання.

Отже, історія кожної країни налічує багато славних імен, героїчні подвиги яких вписані золотими літерами в історію народу. У боротьбі з рабством кожний з них ставив перед собою єдину мету – це звільнити людей з рабства, полегшити їх життя і дати їм можливість жити вільно у вільній країні, незважаючи на колір шкіри. Постійний гніт і приниження з боку хазяїнів викликали реакцію і завжди знаходився хтось, у чийх жилах кипіла кров при погляді на несправедливість. Такі борці за свободу були прикладом для інших рабів і показували на що вони здатні, щоб жити вільно.

Список використаних джерел

1. Грэхем Ш. Фредерик Дуглас (“Жил был раб...”) / Ш. Грэхем. – Молодая Гвардия, 1959. – 400с., илл.
2. Крутікова Н.Є. Сторінки творчого життя (Марко Вовчок в житті і праці) / Н.Є. Крутікова. – К.: Дніпро, 1965. – 389с.
3. Марко Вовчок. Оповідання, повісті, казки / Вовчок Марко. – Харків: Фоліо, 2007. – 254с.
4. Самохвалов Н. И. Американская литература XIX века / Н. И. Самохвалов. – М.: “Высш. школа”, 1964. – 562с.
5. Старицький М.П. Разбойник Кармелюк: [роман] / Примеч. Г.Сергиенко / М.П. Старицький. – К.: Дніпро, 1988. – 678с.
6. Хильдрет Р. Белый раб (Пер. с английского В. С. Вальдман. Вст. ст. и прим. М.С. Трескунова) / Р. Хильдрет. – М.; Л.: Гослитиздат, 1960. – 432с., илл.
7. Beecher-Stowe H. Dred, A Tale of the Great Dismal Swamp by H. Beecher-Stowe, Author of Uncle Tom’s Cabin / H. Beecher-Stowe. – Boston: Phillips, Sampson and Company, 1856. – 330 p.

***Анотація.** У статті розглядаються образи народних героїв, які боролися за визволення людей з рабства і використовували для цього різні способи боротьби. Ці народні герої увійшли в історію як України так і Америки. Письменники часто використовували їх як головних героїв або як прототипи героїв у своїх творах.*

***Ключові слова:** прототип, герой, свобода, рабство, невільник, боротьба.*

***Summary.** The article deals with the images of national heroes who struggle for people's liberation from slavery and used different ways of struggle. These national heroes have gone down to history of both countries. Writers often used them as the main heroes or as prototypes in their works.*

***Key words:** prototype, hero, freedom, slavery, slave, struggle.*

УДК: 81.42:163.741

Петровская С.С.

ЗАГОЛОВОК: СЛОВО ИЛИ ПРЕДЛОЖЕНИЕ?

В современной филологии заголовок рассматривается сразу в нескольких аспектах. Языковедами достаточно полно разработан вопрос о выразительности и функциях заглавия (например, в работах В.Г. Костомарова, В.П. Дроздовского). Успешно раскрывается также сущность заголовка как имени собственного (О.И. Фоякова). Семантические и семиотические свойства наименования наиболее глубоко представлены в работах Н.А. Фатеевой (Кожинной), В.А. Лукина.

Но нами не обнаружены работы, которые были бы полностью посвящены синтаксическому анализу заглавия, особенно заглавию художественного текста. В статье же мы можем поставить задачи, ограниченные её обычным размером и **целью** нашего исследования: попытаться установить синтаксический статус заглавия художественного текста. При синтаксическом анализе заголовка краеугольным представляется вопрос о грамматической сущности заголовка как такового – то есть можно ли считать заголовок чем-то иным, кроме предложения.

В истории исследования сложились и разные (часто противоположные) точки зрения на грамматическую сущность называемого комплекса. Так, признаков предложения в названии не усматривают Д.Н. Овсяннико-Куликовский [21, 8], позже А.Н. Гвоздев [9, 83], Н.Ю. Шведова [11, 71], Н.С. Валгина [4, 180]. Другие исследователи, решая вопрос, является ли заглавие – в любой его структурной разновидности – предложением, наоборот, относят все заголовки к категории предложения (А.М. Пешковский [22, 178], В.В. Виноградов [6, 338], Е.М. Галкина-Федорук [7, 126]), более того, настаивают на предикативной сущности заглавия. Известна также тенденция совмещать эти альтернативные мнения и разделять заглавия по их грамматической структуре: на предложения и не предложения, при этом из заглавий-предложений исключаются и им противопоставляются заглавия, выраженные существительными (что особенно важно – в разных падежах, с предлогами и без них), из-за отсутствия в них глагола, следствием чего якобы является их некоммуникативность [3, 72-79]. По причине излишне узко понимаемой предикативности, отождествляемой с глагольностью, и трактовки предложения на чисто морфологической основе (без учёта того, что в предложении многие синтаксические категории выходят за пределы морфологических) некоторые заголовки искусственно исключаются из сферы предложений. Это влечёт за собой не менее искусственное дифференцированное толкование заглавия, отсутствие единого критерия определения его грамматической природы (то на формально-грамматическом, то на функциональном основании) [15, 265].

Видимо, современная филология достигла значительно больших успехов в области изучения иных параметров текста, чем в области анализа его структурно-синтаксических характеристик. Так, например, на одной из ежегодно проводимых в Российском государственном гуманитарном университете конференций “Поэтика заглавия”, на которой предполагалось обобщить и отчасти расширить наблюдения над поэтикой заглавия, всего заголовочно-финального комплекса, не было ни одного доклада или сообщения, посвящённого его синтаксису [23]. В связи с этим вполне закономерно наше внимание к указанной проблеме, находящейся, кроме того, в русле наших исследовательских интересов в области синтаксиса. Изучение заглавия в плане его структуры (как единицы синтаксического уровня языка) – не только одна из важнейших составляющих